

Utdrag ur förordet till boken
"Gästgivaregårdar i Skåne - Krog- och krögarecept"
(Lars Kjellberg; Wikens Förlag) 1991

När jag först fick iden till en bok om gästgivaregårdarna i Skåne trodde jag i min enfald att den skulle vara relativt enkel att genomföra. Men det skulle snart visa sig att jag varit optimistisk i överkant. Meningen var ju att visa lite på det historiska arv som gästgivaregårdarna otvetydigt har.

Tyvärr kom jag ganska snart underfund med att de tänkta skatter av nedtecknade dokument jag skulle finna på de olika gästgiverierna blott var en chimär, en önskedröm. Hade de inte gått åt vid någon eldsvåda så hade de stoppats i någon springa för att förhindra drag. Vi har dock haft en del konungar i landet som bland annat fört krig. Dessa har som bekant blivit väl nedtecknade och då har även gästgiverierna fått komma med på ett hörn.

En del av materialet till den här boken är därför hämtat från Carl Grimbergs klassiska Svenska folkets underbara öden och en del kommer från Carl von Linnés Skånska resa. Ytterligare något kommer från Krigs-arkivet i Stockholm och Landsarkivet i Lund. Dessutom har författarna Blom/Moen med Snapphaneboken och Nihlén med Skånes Gästgivaregårdar varit till god hjälp.

Böcker som skänkt mig alldeles speciell glädje är Gottfrid Björkelunds Frosta Härads historia och Hörby historia. Boken om Höör med en artikel om gästgiveriet av Knut Jönsson bör också nämnas tillsammans med Axel Larssons "Historier från Torskabäck " .

Det var för 700 år sedan som de första gästgiverierna föddes. I maj 1279 bestämde Magnus Ladulås att varje by skulle ha en fogde som mot betalning skulle hålla de resande med kost och logi. Meningen är att motverka den utbredda våldgästningen i landet. Som det nu var tvingade de resande många gånger de fattiga bönderna att släppa till mat och husrum, och var hustrun något så när fager under ögonen kunde han få släppa till henne också.

Men det skulle dröja länge innan det blev någon ordentlig ordning på resandet. Våldgästningen fortsatte oförtrutet trots de alltmer utblottade böndernas högljudda klagan. Så småningom blev det dock bättre, nya gästgiveristadgar tillkom under Gustav Vasas tid.

1560 föreskrevs att det skulle finnas tavernor vid de stora landsvägarna. År 1584 fastställde Johan III dessutom taxor för alla de förnödenheter de resande rimligen kunde behöva. Men inte förrän 1636 beslutades det att på allmän stråkväg fick det vara mer än 2 mil mellan gästgiverierna. 1649 fastställdes även regler för gästgivaregårdens inredning, Det skulle finnas en avdelning för adel och liknande personer, en för annat hederligt folk och en i skymundan en avdelning för gemena sällskap.

1664 utfärdades den första mer utarbetade gästgiveriförordningen - "Krögare och Gästgivar Ordning". Bland de 41 paragraferna finns en som belyser förpliktelserna för gästgiveriet. Det skulle finnas "nödtorftiga sängkläder, borddukar, handkläder, fat, tallrikar och annat husgeråd efter landets sed, "så att gästen med följe skäligen kan trakteras". Det föreskrevs också ett totalt förbud mot att handgripligen gå tillväga mot gästgivaren, även om orsak ibland kunde finnas.

Den tidigare danska provinsen Skåne blev svensk genom freden i Roskilde 1658, men försvenskningen var inte utan problem. På den danska landsbygden fanns ett otal krogar, de flesta illa beryktade för fylleri. Slagsmål hörde till ordningen för dagen och även mord förelom. Kristian

Tyrann hade försökt att in för en krogordning som skulle stävja de otaliga våldsamteterna men skändligen misslyckats.

Under senare delen av 1600-talet fanns det ett otal krogar i Skåne. Och det var tydligen behövtigt, för många måste ha en styrketår redan efter en halvmils åkande. Det var säkerligen ingen sinekur att skumpa fram på de dåliga vägarna. De som använde sig av hästskjuts mellan gästgivarergårdarna var i de flesta fall besuttna herrar, för det var en både dyr och av restriktioner väl omgärdad företeelse. Så fick gästgivaren t ex inte lämna skjuts åt "Båtsmän, Tartarer, Tiggare eller lösa personer i allmänhet". När det gällde frakt fick sådan inte utfö-ras men andra varor än "Hummer och Ostron samt Fogellass från Norrland" .

Bönderna hade ett elände vid den här tiden. De skulle hålla med hästar och ibland kom det bud mitt i natten om skjuts för någon herreman. Att bonden hade arbetat hårt hela dagen och behövde sin vila togs det inte någon hänsyn till. Inte mindre synd var det om skjuts-gossarna som ibland fick köra "di höge", de fick utstå både hugg och slag om det inte gick tillräckligt fort fram.

1878 började hållskjutsen avskaffas. All skjutsverksamhet skulle nu ske på entreprenad. Detta blev en stor lättnad för bönderna. En särskild skjutsstadga infördes 1911 och enligt den skulle i första hand gästgivarergårdarna stå för skjutsverksamheten.

Skånska kriget 1675-1679 medförde stora påfrestningar för Sverige i allmänhet men kanske för de skånska gästgivarergårdarna i synnerhet. Många av dessa blev illa åtgångna. Efter freden i Lund 1679 befalldes det därför att alla gästgiverier och krogar skulle rustas upp, och år 1718 bestämdes att alla gästgivarergårdar skulle undersökas för att utröna om de kunde fungera även som posthåll, ett mindre postkontor alltså. Från 1766 skulle varje gästgivare föra bok över dem som sökte nattlogi. I en speciell kolumn kunde gästen också skriva ner eventuella klagomål. Konstigt nog verkar de flesta gästerna ha varit fördragsamma med förhållandena sådana de var, för det finns inte så många klagomål noterade. Skjutsväsendet försvann 1933 men några gästgivare fortsatte skjutsandet fram till 1940, fast då med bil.

Det gamla gästgiveriväsendet upphörde, skjutsen och skyldigheten att upplåta logi till de resande försvann, men gästgivarerna blev kvar. Tack och lov!

Maten som bjöds på gästgiverierna under 1600- och 1700-talen var nog knappast något för dagens förfinade magar. Den mesta födan var ju saltad eller rökt för att hålla sig och färskt bröd fick man säkert inte varje dag. Vardagsmaten bestod mestadels av gröt, rovor med lite rökt sovel, salt kött eller fisk och grovt mycket hårt bröd. Denna ständigt salta kosthållning bäddade naturligtvis för en enorm törst. Följden blev suparnas mångfald och en ölkonsumtion på antalet liter per person och dygn var inte ovanligt.

Annat är det på gästgiverierna i dag. Köttet är vällagat och mörkt, fisken mjäll och vit, brödet nybakat och välsmakande. Nej, inte vill man ha den gamla tiden tillbaka! Vid mitten av 1800-talet fanns det omkring 65 gästgivarergårdar på den skånska landsbygden. I dag finns det 23. En del av dem har försvunnit för gott, en del finns kvar som privatbostad eller som butik. Någon håller på att renoveras för att så småningom åter slå upp sina dörrar. Förhoppningsvis får de gästgiverier som nu finns fortsätta att vara kvar som traditionsrika inslag utmed kulturbygdens allfarvägar. De gästgiverier som är medtagna i denna bok är sådana som har den genuint historiska bakgrund som berättigar dem att kalla sig gästgivarergårdar. Det finns andra som nyttjar detta epitet, men det är enligt min uppfattning att lite grann pråla med lånta fjädrar.

En genuin gästgivaregård är en kulturhistoriskt intressant företeelse och det enorma arbete som många av innehavarna lägger ned på att bevara miljö och atmosfär är ingenting mindre än en kulturgärning. En miljö och atmosfär som vi alla kan hjälpa till att få behålla genom besök och uppmuntran.

Många av de rätter som serveras på gästgivaregårdarna i dag är av gammalt ursprung, men de har med delvis nya kryddor och andra tillagningssätt blivit nygamla rätter och utmärkande för varje enskild gästgivare. För att ge läsaren möjlighet att även hemma kunna njuta av dessa kulinariska och kulturella upplevelser finns i boken en del av de recept som krögaren på varje gård ansett vara representativa. På så sätt kan var och en i någon mån bli sin egen gästgivare.

Smaklig spis och trevlig resa!

Lars Kjellberg